

دیپلماسی اقتصادی هنر دوستان نام‌آورد (از ۲۰۱۴ تا ۲۰۲۱)

پرهام پوررمضان^۱

ماندانا تیشه‌یار^۲

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

درجه مقاله: علمی

تاریخ دریافت مقاله: ۱۴۰۲/۰۵/۲۳

تاریخ پذیرش مقاله: ۱۴۰۲/۰۹/۱۶

^۱ نویسنده مسئول، پژوهشگر، گروه کشمکش و همکاری در خاورمیانه مرکز مطالعات استراتژیک خاورمیانه، تهران، ایران

parhampourramezan@ut.ac.ir

^۲ دانشیار گروه مطالعات منطقه‌ای آسیای مرکزی و قفقاز در موسسه آموزش عالی بیمه آکو، دانشگاه علامه طباطبائی

mandana.tishehyar@gmail.com

چکیده

یکی از ابزارهای نوین و کارآمد دولت‌ها برای کنش در فضای بین‌المللی و دستیابی به موقعیت بهتر در اقتصاد جهانی، دیپلماسی اقتصادی است. دیپلماسی اقتصادی زمینه تنش‌زدایی در روابط سیاسی را فراهم می‌آورد. با روی کار آمدن حزب بهاراتیا جانانا^۱ موسوم به بی.جی. پی در هندوستان از سال ۲۰۱۴ هند و عمان کوشش در ارتقا روابط داشته‌اند. روابط دو کشور دارای پیشینه تاریخی و ابعاد گوناگونی همچون اقتصادی، سیاسی، فنی، نظامی و... است. هندوستان با درپیش گرفتن سیاست خارجی توسعه‌گرا، کوشش در ارتقا وزن ژئوپلیتیک خود دارد که این مهم را با ابزاری هم چون صادرات توان فنی و مهندسی و واردات انرژی دنبال می‌کند. پرسش اصلی مقاله این است که راهبرد و اهداف دیپلماسی اقتصادی هند در چیست؟ یافته‌های پژوهش با کاربست روش تحقیق کیفی مبتنی بر رویکرد توصیفی - تحلیلی نشان می‌دهد که با روی کار آمدن دولت مودی در هند، سیاستگذاران این کشور، با اولویت قراردادن توسعه اقتصادی و با درپیش گرفتن دیپلماسی اقتصادی در صدد رفع نیازهای انرژی، جذب سرمایه‌گذاری و صادرات توان فنی، مهندسی و دفاعی خود می‌باشند و از این رو، یک مشارکت استراتژیک با عمان ترسیم کرده‌اند.

• واژگان کلیدی

دیپلماسی اقتصادی، هندوستان، خلیج فارس، عمان، وابستگی متقابل.

^۱. Bharatiya Janata Party

هند یکی از کشورهایی است که در عصر جهانی شدن و رواج جندجانبه‌گرایی توانست در نظم نوین بین‌المللی به‌عنوان یک بازیگر مهم نقش‌آفرینی کند. در جهان امروز، ارتباط و وابستگی متقابل در کنار عواملی چون رقابت‌های ژئوپلیتیک در آسیا؛ نیاز به تامین امنیت انرژی؛ مسائل ژئواکونومیک و ارتباطات انسانی، هند را بر این امر استوار کرده که در دکترین سیاست خارجی خود جایگاه والایی برای کشورهای حوزه خلیج فارس، به‌ویژه کشورهای عربی در نظر بگیرد. این کشور توانسته است همکاری‌های خود با اعراب را در ابعاد گوناگونی از جمله مسائل اقتصادی، بازرگانی، انرژی و غیره گسترش دهد. از سال ۲۰۱۴ و با روی کار آمدن نارندرا مودی^۱ به‌عنوان نخست‌وزیر هندوستان، این روند سیر فزاینده‌ای را طی کرده است. در میان کشورهای عربی نیز عمان در راهبردهای سیاست خارجی هند به‌عنوان کشوری ویژه تلقی می‌شود. دلیل این مهم را می‌توان در ابعاد زیر مطرح کرد:

۱. همکاری‌های راهبردی دفاعی: هند در دکترین دفاعی خود به دنبال ایجاد یک نیروی دریایی توانمند است. از این رو با توجه به وجود بندر دوقم^۲ در عمان، هند با حضور در این کشور می‌تواند عمق استراتژیک دریایی خود را در دریای سرخ و خلیج عدن گسترش دهد.
۲. همکاری‌های راهبردی سیاسی: رقابت‌های مبتنی بر قدرت میان هند و چین، روند فزاینده‌ای را طی می‌کند. از این رو هند با توجه به اصل موازنه قوا در روابط با کشور چین، به دنبال رویکردهای ثبات محور با کشورهای این منطقه است. با توجه به پیشینه روابط هند و عمان، عمان به‌عنوان یک شریک سیاسی مطمئن برای هند تلقی می‌شود.
۳. همکاری‌های راهبردی اقتصادی: از زمان روی کار آمدن مودی تا سال ۲۰۲۱ حجم صادرات هند به عمان معادل ۱۸ میلیارد دلار بوده است. این امر بیانگر این نکته است که هند به‌خوبی ظرفیت‌های همکاری اقتصادی با عمان را می‌شناسد و بر این مهم اهتمام ویژه دارد و در راستای یک سیاست خارجی توسعه‌گرا و استفاده از ابزار دیپلماسی اقتصادی، کوشش بی‌وقفه در ارتقا حضور خود در این کشور دارد (clearias, 2023).

¹. Narendra Modi

². Duqm port

حال باتوجه به موارد گفته شده، پرسش اصلی در این مقاله این است که راهبرد دیپلماسی اقتصادی هند در عمان دارای چه عناصری و تبیین کننده چه اهدافی می باشد؟ روش پژوهش استفاده شده در این مقاله کیفی و با رویکرد توصیفی - تحلیلی است. بدین معنا که پژوهش توصیفی، جامعه، شرایط و پدیده‌ها را به طور صحیح و سیستماتیک توصیف می کند. این روش پژوهش به پرسش‌هایی که شامل چه چیزی، چه زمانی، کجا، و چگونه هستند، پاسخ می دهد. در طراحی پژوهش توصیفی برای بررسی متغیرها انواع روش‌های کمی و کیفی به کار گرفته می شود. برخلاف پژوهش آزمایشی، پژوهشگر متغیرها را کنترل یا دستکاری نمی کند، ولی آنها را مورد مشاهده و آزمون قرار می دهد (سید امامی، ۱۳۹۰: ۷۳). همچنین شایان ذکر است که مطالب این پژوهش از طریق فیش برداری از ابزار گردآوری اطلاعات همچون کتاب، مقاله، اینترنت و... جمع آوری شده است. همچنین ابزار گردآوری اطلاعات در این مقاله، کتاب‌ها، مقالات، گزارش‌ها، پایگاه‌های اینترنتی و... می باشد. این پژوهش از آن رو اهمیت دارد که در قالب پژوهش‌های انجام شده در حوزه مطالعات منطقه‌ای در ایران، تا کنون به آن پرداخته نشده است و از آن رو ضرورت دارد تا با تبیین و شناخت رویکردهای هند به عنوان یک بازیگر مهم در نظم نوین بین‌المللی، سیاست‌گذاری‌های ایران در حوزه دیپلماسی اقتصادی و نیز همکاری‌های منطقه‌ای ارتقاء یابد.

نقشه شماره ۱: موقعیت جغرافیایی هند و عمان نسبت به یکدیگر

پیشینه پژوهش

اگرچه کتاب یا مقاله‌ای که دقیقاً به موضوع دیپلماسی اقتصادی هندوستان در عمان در دوران دولت مودی پرداخته باشد، در دسترس نیست، با این حال، نویسندگان کوشیده‌اند تا با بررسی منابع مرتبط موجود در حوزه‌هایی مانند نقش دیپلماسی اقتصادی در سیاست خارجی کشورها، رویکردهای حاکم بر سیاست خارجی هندوستان در تعریف روابط این کشور با دیگر کشورها، و نیز منابع مرتبط به رویکرد هند نسبت به همکاری با کشورهای منطقه خلیج فارس، تصویر روشن‌تری از وضعیت روابط میان هندوستان و عمان به دست آورند. در زیر به برخی از منابع مورد مطالعه اشاره خواهد شد.

چاترجی^۱ (۲۰۲۳) در کتابی با نام «دیپلماسی اقتصادی و سیاست‌گذاری خارجی» این ایده را دنبال می‌کند که دیپلماسی اقتصادی در سال‌های اخیر در سیاست خارجی اهمیت فزاینده‌ای پیدا کرده و در چارچوب رقابت فزاینده بین‌المللی، دیپلماسی اقتصادی با تقویت نقش روابط اقتصادی و تجاری، ثابت کرده که عنصر اولویت‌دار روابط بین‌الملل در سده بیست‌ویکم است.

منون^۲ (۲۰۲۰) در کتابی با نام «سیاست خارجی هند از درون» بر این امر تأکید دارد که در هر کشوری باید تعریف از سیاست خارجی و امنیت ملی، ارتباطی متناسب با نیازهای آن کشور داشته باشند. به باور نویسنده، هند پس از روی کار آمدن مودی، با درپیش گرفتن یک سیاست خارجی مبتنی بر توسعه‌گرایی، توانسته است شاخص‌های مهم امنیت ملی را در این کشور حفظ کند و ارتقاء دهد.

کاظمی (۱۴۰۰) در کتابی با نام «عمان»، این ایده را دنبال می‌کند که اهمیت استراتژیک این کشور، افزون بر شبه‌جزیره «مسندم»^۳ و کرانه‌های جنوبی تنگه هرمز، به واسطه موقعیت ویژه آن در غرب اقیانوس هند است. این کشور دارای ذخایر نفتی ارزشمندی نیز هست. ذخایر نفتی این کشور در سال ۱۹۶۳ در نزدیکی منطقه «فهود»^۴ کشف شد، اما تولید تجاری آن از سال ۱۹۶۷ آغاز شد. در دهه‌های اخیر، کشور عمان با درپیش گرفتن یک سیاست خارجی توسعه‌گرا به همراه محافظه‌گرایی توانست با استفاده از اهرم نفت، بر توان رقابتی خود در امر دیپلماسی اقتصادی بیفزاید.

النداوی^۵ (۲۰۱۷) در کتابی با نام «روابط اقتصادی هند و کشورهای خلیج فارس» این ایده را دنبال می‌کند که جامعه هندی در کشورهای عربی خلیج فارس نقش مهم و تأثیرگذاری در افزایش فرصت‌های همکاری اقتصادی میان هند و این کشورها داراست و می‌توان این امر را یکی از دلایل مهم

1. Chatterjee

2. Menon

3. Musandam Island

4. Fahoud area

5. Al-Nadawi

حضور هند در عمان مطرح کرد. به سخنی دیگر، جامعه هندی از نظر اقتصادی در کشورهای حوزه خلیج فارس بسیار مهم است و یکی از دلایل این امر را می‌توان در گردش مالی ۱۳ میلیارد دلاری این جامعه و اعراب ملاحظه کرد.

کوٹاری^۱ (۲۰۲۱) در کتابی با نام «هند قدرت جهانی در قرن بیست و یکم» معتقد است که در پیکربندی تغییر یافته جهانی، قدرت‌های متوسط نوپدید از جمله هند دموکراتیک، از سهم زیادی در نظم جهانی عادلانه و پویا برخوردار شده‌اند و جامعه جهانی از جذابیت بازارهایشان آگاه‌تر شده است. هند از زمان استقلال تا چند دهه بعد شاهد نهروویسم، خودبستگی، آرمان‌گرایی و جهان‌سوم‌گرایی بود. دوران جدید سیاست خارجی هند از ۱۹۹۱ و به‌ویژه از آغاز هزاره سوم، خط‌مشی واقع‌گرایی سیاسی، لیبرالیسم اقتصادی و سیاست خارجی توسعه‌گرا را دنبال می‌کند. هند با درپیش گرفتن دیپلماسی چندسویه، اقتصاد خود را به روی کشورهای گوناگون گشوده است و می‌کوشد ضمن تعامل با قدرت‌های بزرگ، سیاست‌هایی از جمله آزادسازی تجاری؛ سرمایه‌گذاری خارجی؛ برقراری ترتیبات تجاری دوجانبه و منطقه‌ای؛ تجارت دیجیتال؛ تسهیل روند برون‌سپاری خدمات مالی و فنی از آمریکا و اروپا؛ اعزام دانشجو به کشورهای دیگر به‌منظور آگاهی از روندهای جدید اقتصاد جهانی و توجه به پویایی بازارهای مالی جهان را در پیش گیرد.

در نمونه پژوهش‌هایی که به‌عنوان پیشینه در این مقاله درج شده، می‌توان به‌طور آشکاری رویکرد نظری و یا برداشت‌هایی بر مبنای تجربه‌های سال‌های پیشین را دید. وجه تمایز این مقاله با دیگر آثار پژوهشی را می‌توان در ارجاع‌دهی به مطالب به‌روز و تبیین واقعیت‌های نوین در روابط دوجانبه هند و عمان دانست. در مقام بررسی می‌توان گفت که نکته دارای اهمیت دیگر نیز این است که در این پژوهش کوشش شده تا در منظر هم‌راستا پژوهش‌های بالا گام برداشته شود و با یک خوانش نوین، کوشش بر ارزیابی روابط اقتصادی میان این دو کشور شود.

چارچوب نظری

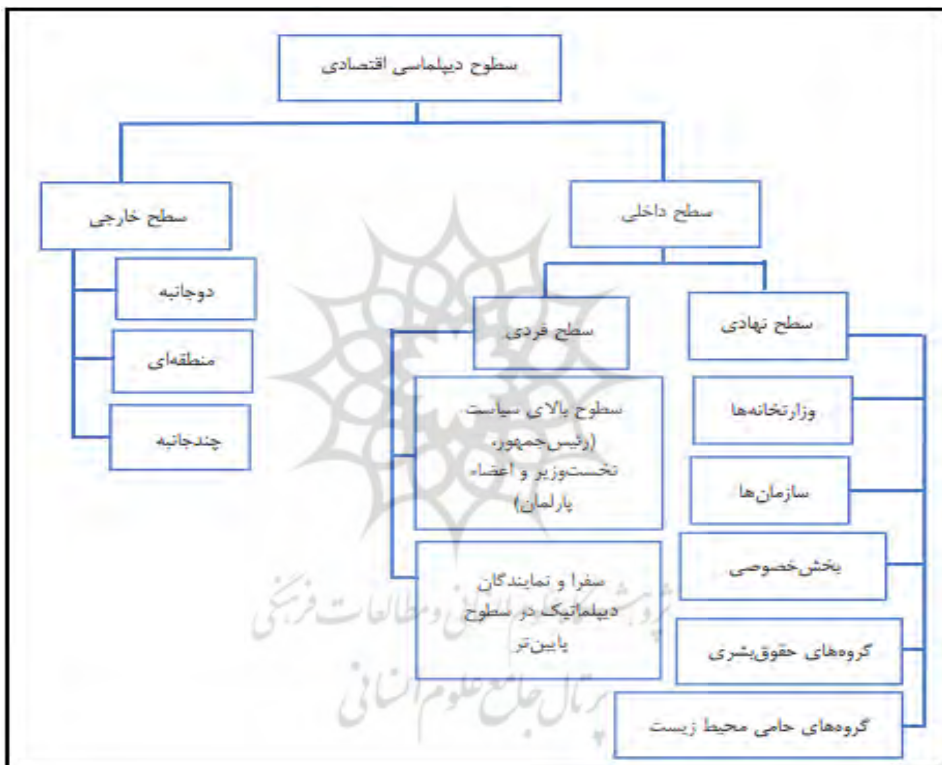
۱- مفاهیم نظری

۱-۱- دیپلماسی اقتصادی: یکی از ابزارهای نوین و کارآمد دولت‌ها برای کنش در فضای بین‌المللی و دستیابی به موقعیت بهتر در اقتصاد جهانی، دیپلماسی اقتصادی است. این نوع دیپلماسی عبارت است از: اقدامات رسمی دیپلماتیکی که دسترسی به بازارهای خارجی را برای کسب و کارهای ملی تسهیل

^۱. Kothari

می‌کنند، دوم آن‌که در کوشش برای جذب سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی هستند و سوم آن‌که بر اثرگذاری روی قوانین بین‌المللی در راستای پیشبرد منافع ملی تأکید می‌نمایند. شایان ذکر است که دیپلماسی اقتصادی، شامل مفاهیمی هم‌چون تحریم‌ها و مجازات به‌منظور در فشار گذاشتن کشورها و یا کمک‌های توسعه‌ای و پشتیبانی‌های اقتصادی برای یارگیری در صحنه بین‌المللی نیز است. در ادامه، انواع سطوح دیپلماسی اقتصادی به‌صورت نمودار ارائه می‌شود.

نمودار شماره ۱: سطوح دیپلماسی اقتصادی

منبع: پوررمضان، ۱۴۰۱

۱- ۲ ژئوپلیتیک: درباره ژئوپلیتیک نظریات متفاوتی مطرح است. برخی بر این باورند که ژئوپلیتیک عبارت است از مطالعه کاربردی روابط فضای جغرافیایی باسیاست که تأثیر دوجانبه الگوهای فضایی، اشکال و ساختارها را با عقاید سیاسی و سازمان‌ها مورد مطالعه قرار می‌دهد. (کوهن، ۱۹۹۴: ۱۷) برخی دیگر این ایده را دنبال می‌کنند که شیوه‌های خوانش و نگارش سیاست بین‌الملل توسط صاحبان

قدرت و اندیشه و تأثیر آن‌ها بر تصمیم‌گیری‌های سیاسی در سطوح ملی و منطقه‌ای را می‌توان ژئوپلیتیک دانست (میرحیدر و دیگران، ۱۳۹۶: ۱۸) و سرانجام، برخی دیگر ژئوپلیتیک را معادل سیاست جغرافیایی دانسته و آن را بدین‌گونه تعریف می‌کنند: «ژئوپلیتیک یا سیاست جغرافیایی اثر محیط و اشکال یا پدیده‌های محیطی چون موقعیت جغرافیایی، شکل زمین، منابع کمیاب، امکانات ارتباطی و انتقالی (زمینی، دریایی، هوایی و فضایی)، وسایل ارتباط جمعی و... را در تصمیم‌گیری‌های سیاسی، به‌ویژه در سطوح گسترده منطقه‌ای و جهانی مطالعه می‌کند» (مجتهدزاده، ۱۳۹۳: ۱۸) از آن‌جایی که موقعیت جغرافیایی هند و عمان به‌نوعی در زمره ژئوپلیتیک همسایگی مطرح می‌شود، تبیین ژئوپلیتیک روابط این دو کشور، امری مهم است.

۲- نظریه وابستگی متقابل^۱

یکی از نظریات مهم در رشته روابط بین‌الملل، وابستگی متقابل است. این نظریه در دوگانه تنش‌زدایی و تنش‌زایی را با مفروض‌های مهمی همچون تحول شگرف در عرصه بین‌الملل و همچنین کاهش تعارض‌ها میان دولت‌ها دنبال می‌کند. بر همین بنیان، طرفداران این نظریه بر این باورند که یکی از مهم‌ترین پیوندها، پیوند مبتنی بر اقتصاد میان دو کشور است. (مشیرزاده، ۱۳۹۶: ۳۸) یکی از کسانی که بر روی نظریه وابستگی متقابل مطالعه کرده، هالیدی^۲ است، وی در مطالعاتش این ایده را دنبال می‌کند که این نظریه، رهیافتی بر مبنای انترناسیونالیسم^۳ است و این بدان معناست که مسائل در ابعاد منطقه‌ای و فرامنطقه‌ای در گذار به‌سوی جهانی شدن هستند و همین امر سبب شده تا روابط بر محور همکاری میان کشورها فزاینده شود (قوام، ۱۳۹۷: ۸۳). در تعریفی مشخص از وابستگی متقابل، ریچارد روزکرانس^۴ بر این باور است که وابستگی متقابل در قالب یک ساختار نظام‌مند است که در این امر، ساختارهای سیاسی با توجه به موقعیت خود در ابعاد منطقه‌ای و فرامنطقه‌ای، اهداف گوناگونی از جمله یکسان‌گرایی قدرت، رفاه، اطلاعات و تکنولوژی را پی می‌گیرند (دهقانی فیروزآبادی، ۱۳۹۴: ۹۱). برخی دیگر همانند کوهن^۵ و نای^۶ این ایده را دنبال می‌کنند که وابستگی متقابل را می‌توان در ساختار مفهومی وابستگی در دوجانبه‌گرایی مطرح کرد و در نهایت کوپر^۷ بر این باور است

^۱. Interdependence theory

^۲. Holliday

^۳. Internationalism

^۴. Richard Rosecrance

^۵. Keohane

^۶. Nye

^۷. Cooper

که در وابستگی متقابل، اولویت با امر اقتصاد است (مشیرزاده، ۵۱: ۱۳۹۶). در عرصه بین‌الملل، مهم‌ترین مفروضه‌های این نظریه عبارت‌اند از:

۱. مسیرهای ارتباطی: در مسیر ارتباطی میان کشورها، ارتباطات به دو شکل طرح می‌شود؛ در وهله نخست می‌توان ارتباط میان دولت‌ها و در وهله بعدی ارتباط میان افراد تأثیرگذار طرفین و حکومت‌ها را طرح کرد (دهقانی فیروزآبادی، ۱۱۵: ۱۳۹۴).
۲. نگاه اقتصادگرا: در این امر نمی‌توان از اولویت سخن نگفت، از این‌رو راهبردهای زمانی هر کشور، انتخاب‌کننده نگرش و روش آن کشور است. اما به‌طور کلی می‌توان گفت که در وهله نخست، اولویت با اقتصاد و در وهله بعدی با امنیت است (مشیرزاده، ۵۱: ۱۳۹۶).
۳. عدم زور و تنش: کوهن بر این باور است که در وابستگی متقابل، زور یک مفهوم ارزشمند نیست و تنش باید جای خود را به همکاری آن هم در بعد اقتصاد دهد (قوام، ۱۱۵: ۱۳۹۷).

حال با توجه به مطالبی که در سطرهای پیشین گفته شد، می‌توان متصور بود که در راستای بررسی روابط اقتصادی دوجانبه میان هند و عمان یا در کلان‌نگرش دیپلماسی اقتصادی هند نسبت به عمان، این نظریه از جامعیت و قوام کامل برای شکل‌گیری روابط اقتصادی گفته شده، برخوردار است.

اقتصاد سیاسی هند: توسعه‌گرایی به شیوه‌ای نوین^۱

کشور هند امروزه به‌عنوان یک قدرت نوپدید در عرصه جهانی مطرح است و در راستای ارتقاء وزن ژئوپلیتیک خود کوشش می‌کند. این کشور در ابعاد گوناگون از جمله اقتصاد، سیاست و جامعه در حال تغییرات جدی است که مبدأ آغاز این تغییر را می‌توان از سال ۲۰۱۴ میلادی و با روی کار آمدن نارندرا مودی دانست. حزب بهاراتیا جاناتا در این سال توانست برای نخستین بار در سه دهه اخیر دولتی را تشکیل دهد که دارای اکثریت آراء می‌باشد (Kim and Kumar, 2020: 8).

مهم‌ترین ویژگی رهبری مودی را می‌توان در توسعه‌خواهی و جذب هم‌پیمانان جدید مطرح کرد؛ اما این راهبرد یعنی توسعه‌گرایی مبتنی بر ارکان منحصربه‌فردی نیز می‌باشد که در نخستین مورد می‌توان به نوع جدیدی از ملی‌گرایی به‌ویژه در امر اقتصاد اشاره کرد. این ملی‌گرایی متکی بر راهبرد مهم تکیه بر توان داخلی در هند بوده و تأکید آن بر پشتیبانی از توان هند در امر تولید می‌باشد. اما در دومین مورد می‌توان به نگاه نوین به عرصه روابط بین‌الملل مبتنی بر نظریه بازی‌ها و این مورد که هند

^۱. New Developmentalism

در کنار همکاری با متحدان منطقه‌ای و فرامنطقه‌ای خود، می‌تواند جایگاه خوبی را در عرصه روابط بین‌الملل به دست آورد، اشاره کرد. از نمونه این همکاری‌ها می‌توان از رویکرد هند نسبت به همکاری جمعی در زمینه تغییرات آب‌وهوایی و همه‌گیری ویروس کرونا یاد کرد.

می‌توان گفت که هند با دو نگاه در دولت جدید؛ یعنی نگاه به درون از راه ملی‌گرایی اقتصادی و نگاه به بیرون از راه همکاری‌های بین‌المللی، سیاست نوینی را شکل داده است. مودی با آغاز اصلاحات در هند، یک سیستم اقتصادی مبتنی بر نظریات نئولیبرال را برای توسعه در این کشور در نظر گرفته است. از این رو دیگر نمی‌توان اقتصاد سیاسی هند را یک اقتصاد سنتی برشمرد. مهم‌ترین ویژگی این دولت نسبت به دولت‌های پیشین هند، ظهور پدیده‌ای به نام رفاه‌گرایی جدید بر پایه ملی‌گرایی هندی است که مهم‌ترین شعار آن این است که ملت هند باید بر اساس پیشینه خویش، زندگی مبتنی بر رفاه داشته باشد (Kim and Kumar, 2020:9).

لذا مودی پس از پیروزی در انتخابات سال ۲۰۱۴، وعده «توسعه برای همه» را سرلوحه کار خود قرارداد و گفت که توسعه اقتصادی تنها راه «روبه‌جلو بودن» برای هند است و این مدل از توسعه، سبب‌ساز تغییر سرنوشت کشور خواهد بود. پس از انتخاب دوباره در سال ۲۰۱۹، پیام مشابهی را خطاب به هندی‌ها اعلام کرد: «مردم به توسعه رأی دادند و خواستار ریشه‌کنی فقر در کشور شدند». افزون بر این، وی گفت که حقوق مردم، به آن‌ها حق داشتن حکم‌رانی خوب و توسعه را می‌دهد. از این رو دولت وی «توسعه‌گرایی به شیوه نوین» را در پیش گرفت. اما با وجود این شعارها، برخی از وعده‌های مودی نتوانسته‌اند در عمل منجر به توسعه شوند. برای نمونه نرخ بیکاری به بالاترین حد خود در سه دهه گذشته رسیده، ارقام تولید ناخالص داخلی کاهش یافته و در حالی که شمار بیشتری از پروژه‌های زیربنایی اجرا شده‌اند، آسیب‌های زیادی به محیط‌زیست وارد آمده است (AP, 2020:1). از زمانی که نارندرا مودی در سال ۲۰۱۴ نخست‌وزیر هند شد، دولت وی چندین ابزار سیاست خارجی را برای ارتقا جایگاه هند در عرصه جهانی به کار گرفته است. راهبردهای فکری وی بر سیاست خارجی توسعه‌گرا متمرکز است که در زیر به برخی از آن‌ها اشاره خواهیم کرد:

الف) سیاست همسایگی^۱: هدف این سیاست، تقویت روابط هند با همسایگان نزدیک خود از جمله بوتان، بنگلادش، نپال، سریلانکا و مالدیو و همسایگانی که با آن‌ها مرزهای آبی دارد، است که کشور عمان نیز با توجه به ژئوپلیتیک همسایگی دور، در این سیاست جای می‌گیرد. این راهبرد بر تقویت

^۱. Neighborhood Policy

ارتباط، بازرگانی و تصویرسازی خوب از این کشور میان همسایگانش تمرکز می‌کند (Carnegie, 2023:1). این سیاست حوزه‌های گوناگونی از جمله همکاری اقتصادی، فناوری، پژوهش و آموزش، ارتباطات، امنیت و دفاعی، محیط‌زیست و چالش‌های آب‌وهوایی را در بر می‌گیرد. مودی در جریان مبارزات انتخاباتی خود بر اهمیت اولویت‌دادن به سیاست همسایگی هند و تقویت روابط صمیمانه و توسعه اقتصادی هم‌افزا گونه با کشورهای همسایه تأکید کرد. او پس از نشست بر صندلی نخست‌وزیری هند، از همه سران دولت‌های کشورهای جنوب آسیا دعوت کرد و با هر یک به‌صورت جداگانه گفتگوهای دوجانبه‌ای انجام داد که رسانه‌ها از آن به‌عنوان نشست کوچک سارک^۱ یاد کردند (India foundation, 2022:1). با این حال، این سیاست با چالش‌ها و فرصت‌هایی روبرو بوده است که برخی از آن‌ها را می‌توان با عنوان اختلافات تاریخی، مسائل مرزی و رقابت‌های منطقه‌ای مطرح کرد. به‌طور کلی، سیاست همسایگی مودی باهدف اولویت‌دادن به همسایگان هند و افزایش همکاری در زمینه‌های گوناگون برای منافع متقابل و ثبات منطقه‌ای طرح شده که این یک جنبه مهم از سیاست خارجی هند است.

(ب) سیاست نگاه به شرق: سیاست نگاه به شرق^۲ هند که بعدها به قانون سیاست شرق تغییر نام داد، ابتکاری توسط دولت هند برای تقویت روابط اقتصادی و استراتژیک با کشورهای آسیای جنوب شرقی و ارتقا جایگاه هند به‌عنوان یک قدرت منطقه‌ای است. این سیاست بیشتر به یک رویکرد عمل محور و مبتنی بر نتیجه تبدیل شد که منجر به سیاست قانون شرق شد. در سال ۲۰۱۴، دولت مودی، قانون سیاست نگاه به شرق را به‌عنوان جانشین سیاست نگاه شرق اعلام کرد (India times, 2022:3). هدف این سیاست تقویت روابط هند با کشورهای آسیای جنوب شرقی است. همچنین این سیاست بر تقویت روابط اقتصادی و استراتژیک با کشورهایی مانند ویتنام، اندونزی و فیلیپین تأکید دارد (The loop, 2022:2).

(پ) قدرت نرم^۳: از سال ۲۰۱۴، دولت مودی سرمایه‌گذاری‌های قابل توجهی در منابع و پروژه‌هایی برای ارتقای توانایی‌های هند در حوزه دیپلماسی قدرت نرم انجام داده است. این امر شامل افزایش شمار سفارت‌خانه‌ها، احیای روابط با گروه‌های منطقه‌ای و فرمانطقه‌ای و افزایش روابط استراتژیک،

¹. South Asian Association For Regional Cooperation

². Act East Policy

³. Soft Power

فرهنگی، دیپلماتیک و اقتصادی با کشورهای گوناگون است (The loop, 2022:2). استفاده مودی از قدرت نرم در حین اجرای قانون سیاست شرق، مانند ایجاد پیوندهای مشترک بر بنیان آموزه‌های بودیسم و هندویسم و پیوندهای فرهنگی، بازدیدهای دولتی، تمرکز بر گردشگری و افزایش ارتباطات و ارتباطات مردم با مردم بوده است. قدرت نرم را در این کشور می‌توان به‌عنوان یک استراتژی دوستانه غیر تهدیدآمیز با پشتیبانی قدرت سخت هند در نظر گرفت (Ise, 2022:5).

ت) همکاری بین‌المللی: دولت مودی بر همکاری بین‌المللی در زمینه‌هایی مانند تغییرات آب‌وهوایی، انرژی‌های تجدیدپذیر و مدیریت بلایا تأکید کرده است. هند همچنین نقش فعالی در سازمان‌های بین‌المللی مانند سازمان ملل متحد و سازمان تجارت جهانی داشته است (Carnegie, 2023:2).

رویکرد حزب بی. جی. پی^۱ به سیاست خارجی هندوستان

در دولت بهارتیا جاناتا موسوم به بی. جی. پی به رهبری مودی، سیاست خارجی هند بر بهبود روابط با کشورهای همسایه در جنوب آسیا، تعامل با نظام همسایگی گسترده جنوب شرقی آسیا و تقویت روابط با قدرت‌های بزرگ و پیرامونی متمرکز شده است. دولت مودی عناصر پا را دیپلماسی را در سیاست خارجی هند معرفی کرده است که در آن هر ایالت و شهر، در ابتکارهای سیاست خارجی مشارکت خواهد داشت. برخی از ویژگی‌های کلیدی سیاست خارجی این دولت شامل تلقی سیاست خارجی به‌عنوان ابزار منافع ملی، بهبود روابط با کشورهای کلیدی برای کمک به توسعه اقتصادی و ارتقای جایگاه جهانی هند و تقویت منافع امنیتی آن است.

سیاست خارجی مودی از استراتژی قدیمی هند مبنی بر عدم تعهد به طور فزاینده‌ای فاصله گرفته و از ایالات متحده و استراتژی نوینش در اقیانوس آرام برای ایجاد تعادل در برابر چین و باز نگه‌داشتن منطقه به‌دور از اجبار استقبال کرده است. سیاست خارجی مودی را می‌توان ترکیبی از ژئوپلیتیک به رهبری ملی‌گرایان و ژئواکونومیک مصلحت‌گرا، با تمرکز بر نواقعی گرایشی و کنار گذاشتن تدریجی عدم تعهد دانست. دولت مودی به دلیل توجه به امور خارجی، از جمله موفقیت در کنترل رقبای اصلی هند، یعنی چین و پاکستان، برای تأمین منافع ملی هند مورد ستایش قرار گرفته است (Artor, 2022:2).

^۱. BJP

نگاهی به ساختار سیاست خارجی عمان

در ساخت سیاست خارجی یک کشور، نگاه رهبران توسعه‌گرا از اهمیت وافری برخوردار است. سلطان قابوس نیز با به دست گرفتن قدرت در دهه ۷۰ میلادی سیاست توسعه‌گرایانه را در پیش گرفت (بیوک و اکرمی نیا، ۱۴۰۰). توسعه‌گرایی او سبب شد تا اصلاحات را به‌عنوان امری اجتناب‌ناپذیر بپذیرد و در راستای فائق آمدن بر مشکلات و چالش‌ها بکوشد. او در نخستین گام دست به اصلاح نهاد علم و آموزش زد و در آخرین گام تصمیم به تغییر در سیاست خارجی گرفت (Lefebvre, 2010:17). این تغییرات با تغییر قدرت از سلطان قابوس به سلطان هیثم در دوره کنونی نه‌تنها با ایستایی روبرو نشد، بلکه سیر فزاینده‌ای را نیز طی کرد؛ به‌طوری‌که دستگاه سیاست خارجی عمان نه‌تنها انزوا را نپذیرفت، بلکه بر طبق الگوی وابستگی متقابل اقتصادی، بر اساس مؤلفه‌های سیاست خارجی این کشور که به‌طور عمده مبتنی بر ژئوپلیتیک است، روی به نقش‌آفرینی در ابعاد منطقه‌ای و فرامنطقه‌ای آورد (بیوک و اکرمی نیا، ۱۴۰۰: ۱۲).

باتوجه‌به نکات مطرح شده، می‌توان شاخص‌های سیاست خارجی مبتنی بر ژئوپلیتیک عمان را این‌گونه مطرح کرد: ۱- حفظ استقلال کشور در عین ارتقاء روابط دوجانبه ۲- عدم دخالت مذهب در سیاست خارجی ۳- پیگیری راهبردهای تنش‌زدا و ساخت سیاست خارجی توسعه‌گرا (Jones and Rideout, 2012:157). حال باتوجه‌به نکاتی که در سطرهای پیشین گفته شد، می‌توان ارتباط کشور عمان و هند را از منظر مؤلفه‌های سیاست خارجی ژئوپلیتیک بررسی کرد و بر این فرض استوار بود که این عنصر، به‌عنوان یک عامل فزاینده در راستای روابط اقتصادی دوجانبه این واحدهای سیاسی به نقش‌آفرینی می‌پردازد و همین امر سبب می‌شود سامانه حکمرانی عمان، روابط با هند را به‌عنوان یک رابطه مبتنی بر شراکت اقتصادی در نظر بگیرد.

پیشینه روابط هند و عمان

روابط بازرگانی میان هند و عمان سابقه‌ای چندهزارساله دارد و کاوش‌های باستان‌شناسی در عمان شواهدی از تجارت این دو کشور در دوران کلاسیک به دست آورده که مربوط به سده سوم پیش از میلاد است. در دوران حکومت بریتانیا بر هند، مسئول ایالت بمبئی، مسئولیت انتخاب والی و کنترل امور بریتانیا در عمان را نیز بر عهده داشت. کنسول‌گری هند در مسقط در فوریه ۱۹۵۵ باز شد و در سال ۱۹۷۱ به یک سفارت کامل ارتقا یافت و نخستین سفیر هند در سال ۱۹۷۳ وارد مسقط شد. عمان نخستین کشور خلیج فارس است که روابط دفاعی خود را با هند رسمی کرده و هر دو کشور در

سال ۲۰۰۶ تمرین‌های نظامی مشترکی را انجام دادند و به دنبال آن، توافق‌نامه دفاعی امضا کردند. دو کشور شرکای استراتژیک هستند و از روابط قوی مبتنی بر جغرافیا، تاریخ و فرهنگ برخوردارند. امروزه، هند و عمان به حفظ روابط دیپلماتیک و اقتصادی قوی خود ادامه می‌دهند و عمان یکی از اهداف مهم هند برای همکاری با کشورهای حوزه خلیج فارس است (Clearias, 2019,73).

تحلیل بیانیه مشترک میان هند و عمان

نارندرا مودی نخست‌وزیر هند در پایان سفر رسمی خود به سلطان‌نشین عمان در سال ۲۰۱۸ به همراه سلطان این کشور، بیانیه‌ای مشترک را تنظیم کردند که می‌توان از آن به‌عنوان نقشه راه روابط دو کشور در ابعاد گوناگون یاد کرد. در ادامه به بندهای آن خواهیم پرداخت:

۱. دو طرف به‌عنوان دو کشور همسایه مشرف بر اقیانوس هند و خلیج فارس، از روابطی به عمق ژرفای تاریخ برخوردارند و این روابط نزدیک دوجانبه که شامل بازرگانی دریایی و تبادل فرهنگی می‌شود، به یک مشارکت راهبردی مبتنی بر اعتماد و احترام متقابل گسترش یافته است.

۲. دو طرف با ابراز خرسندی از سطح روابط دوجانبه به‌ویژه همکاری‌های نزدیک امنیتی و نظامی، بر اهمیت گسترش همکاری‌ها به‌گونه‌ای توافق کردند که بسیاری از حوزه‌های حیاتی موردعلاقه مشترک به‌ویژه در حوزه فضایی، امنیت سایبری، امنیت انرژی، انرژی‌های تجدیدپذیر و امنیت غذایی باهدف ارتقا مشارکت راهبردی دو کشور به سطوح بالاتر برسد.

۳. در این بیانیه با توجه به اهمیت امنیت منطقه و مبارزه با تروریسم، دو طرف درباره مسائل منطقه‌ای و بین‌المللی موردعلاقه مشترک از جمله وضعیت امنیتی غرب آسیا، خاورمیانه و جنوب آسیا تبادل نظر کردند و گفت‌وگوهای مفید و سازنده میان دو طرف به درک از دیدگاه‌های یکدیگر کمک کرد و بر رابطه نزدیک میان امنیت و ثبات منطقه نیز تأکید شد.

۴. در بیانیه مشترک عمان و هند آمده است که دو طرف همچنین بر اهمیت تقویت همکاری‌ها در زمینه اجرای قانون، مبارزه با پول‌شویی، جلوگیری از قاچاق ارز، قاچاق مواد مخدر، قاچاق انسان، مهاجرت غیرقانونی و جرایم سازمان‌یافته فراملی توافق کردند.

۵. دو طرف از امضای پیوست یادداشت تفاهم همکاری نظامی میان وزارتخانه‌های دفاع دو کشور در زمینه ارائه تسهیلات برای سفر کشتی‌های نظامی هند به بندر دوقم از نظر خدمات و استفاده از این بندر پشتیبانی کردند. همچنین در این بازدید توافق کردند که با انجام

مانورهای مشترک، فعالیت‌های مشترک منظم میان نیروهای سه‌گانه دفاعی و آموزش مقامات نیروی دریایی، هوایی و ارتش و همچنین همکاری در زمینه‌های پدافند دریایی و شرکت در نمایشگاه‌های دفاعی و غیره با یکدیگر شراکت کنند.

۶. دو طرف همچنین بر اهمیت پشتیبانی از همکاری‌های دوجانبه در زمینه کمک‌های بشردوستانه و تخلیه در هنگام بلایای طبیعی و شرایط درگیری توافق کردند.

۷. در زمینه بازرگانی و سرمایه‌گذاری، سلطنت عمان و هند بر اهمیت روند دگرگونی مداوم در اقتصادهای عمان و هند و نیاز به افزایش بازرگانی و سرمایه‌گذاری برای پیشبرد روابط استراتژیک تأکید کردند. از سوی دیگر، دو طرف از حضور روزافزون شرکت‌های عمانی و هندی در بازارهای دو کشور ابراز خرسندی کردند و توافق کردند که در راستای پشتیبانی از بازرگانی و شرکت در نمایشگاه‌های تجاری بیشتر کوشش کنند.

۸. نخست‌وزیر هند مشارکت و همکاری کشورش را در زمینه‌های اولویت‌دار مانند مواد معدنی، معدن، صنایع تولیدی، لجستیک، زیرساخت‌ها، گردشگری، کشاورزی، شیلات، فن‌آوری اطلاعات، خدمات مبتنی بر فناوری اطلاعات، توسعه مهارت‌ها، نوآوری و غیره اعلام کرد. طرفین در این سفر از امضای تفاهم‌نامه همکاری در حوزه ترابری دریایی و بنادر استقبال کردند و خواستار تسریع در اجرای آن شدند.

ابعاد همکاری‌های اقتصادی هند و عمان

۱. خط لوله گازی

هند و عمان چندین سال است که بر روی پروژه خط لوله گاز با یکدیگر همکاری می‌کنند. این پروژه خط لوله گاز عمان - به هند است که برای انتقال ۵۶ میلیون مترمکعب گاز در روز به هند طراحی شده و طول این خط لوله ۱۴۵۰ کیلومتر و قطر آن ۰۷.۱ متر خواهد بود (IPCS, 2019:1). در رابطه با ایده اولیه آن نیز باید اشاره کرد که این پروژه برای نخستین بار در نیمه دهه ۱۹۹۰ مورد توجه قرار گرفت (Sage-India, 2020:3).

همچنین در ماه مه ۲۰۲۱، در چهارچوب یک کنسرسیوم، هند پیشنهاد ساخت یک خط لوله ۵ میلیارددلاری را در زیر دریا به عمان داد که این خط لوله از راه عمان و امارات متحده عربی از خلیج فارس گذر می‌کند و امکان واردات گاز از عمان، امارات، عربستان سعودی، ایران، ترکمنستان و قطر را به هند فراهم می‌کند (Oil and Gas Middle East, 2021:2). این خط لوله پیشنهادی

۲۰۰۰ کیلومتر طول خواهد داشت و می‌تواند شرایط رشد اقتصادی را برای هندی‌ها فراهم کند. اما گفتنی است که درحالی‌که پیشنهادهای و برنامه‌هایی برای این خط لوله هست، مشخص نیست که آیا این پروژه واقعاً تکمیل خواهد شد یا خیر.

۲. همکاری‌های نظامی

صادرات نظامی هند به عمان تأثیر مثبتی بر روابط دو کشور داشته است. عمان نزدیک‌ترین شریک دفاعی هند در منطقه به شمار می‌رود. همکاری‌های نظامی هند و عمان شامل مانورهای نظامی مشترک، مانورهای دریایی و برنامه‌های آموزشی است. نیروهای مسلح هند و عمان از سال ۱۹۹۳ تمرینات نظامی مشترکی را برگزار می‌کنند. این همکاری‌ها باهدف ارتقا توانایی و آمادگی نیروهای مسلح از راه آموزش و تمرین مشترک انجام می‌شود (Newsonair, 2023). در سال ۲۰۱۸، نخست‌وزیر هند از عمان بازدید کرد. یکی از دستاوردهای مهم این سفر، رایزنی با مقامات عمانی برای دسترسی و استفاده از بندر دوقم عمان برای امور نظامی بود. صادرات دفاعی هند در سال ۲۰۲۱ به رکورد ۱.۶۴ میلیارد دلار رسید و دولت هند قصد دارد این رقم را به ۵ میلیارد دلار برساند (Middle East, 2022). در ژوئیه ۲۰۲۲، عمان و هند تمرین نظامی مشترکی را به‌عنوان بخشی از برنامه آموزشی ارتش عمان برای حفظ سطح بالایی از عملکرد و کارایی عملیاتی برگزار کردند. در نوامبر ۲۰۲۲، هند و عمان رزمایش دریایی مشترکی به نام «نسیم البحر ۲۰۲۲» برگزار کردند (Middle East, 2022).

عمان همچنین یکی از کشورهای واردکننده تجهیزات نظامی هند در کنار دیگر کشورهای خاورمیانه و آفریقا است. استراتژیست‌های هندی در تبیین اهمیت موقعیت بندر دوقم برای هند بر این باورند که این بندر در دکترین نظامی هند از سه منظر اهمیت دارد:

الف) موقعیت استراتژیک این بندر: عمان یکی از چهار کشور منطقه است که می‌تواند بدون استفاده از تنگه هرمز به آب‌های آزاد دسترسی داشته باشد. تنگه هرمز یک گذرگاه مهم برای ترابری نفتکش‌ها است. از این رو این موقعیت استراتژیک، دوقم را به بندری مهم برای هند جهت دسترسی به خلیج فارس و اقیانوس هند تبدیل کرده است. (Madaresharghi, 2018).

ب) توانش پشتیبانی‌های لجستیکی: در سال ۲۰۱۸، مودی نخست‌وزیر هند اعلام کرد که با عمان برای استفاده از بندر دوقم برای اهداف نظامی به توافق رسیده است. دلیل اهمیت نظامی این بندر برای هند این است که می‌تواند از این بندر برای سوخت‌گیری، تعمیر و نگهداری و دیگر پشتیبانی‌های لجستیکی برای نیروی دریایی و هوایی خود استفاده کند (Madaresharghi, 2018).

پ) رقابت با چین: چین کنترل بندر گوادر پاکستان را به دست گرفته که یکی از بندرهای مهم منطقه است. هند با کنترل و استفاده از بندر دوقم می‌تواند مزیت استراتژیک خود را نسبت به چین در منطقه حفظ کند و در صورت رسیدن سطح روابط دو کشور به تنش، وزن ژئوپلیتیکی یکسانی داشته باشند (Middle East, 2022).

۳. سرمایه‌گذاری‌های هند در عمان

سرمایه‌گذاری هند در عمان از راه‌های گوناگون از جمله صندوق‌های سرمایه‌گذاری مشترک و سرمایه‌گذاری‌های مستقیم تسهیل می‌شود. در اینجا چند نمونه از سرمایه‌گذاری هند در عمان آورده شده است:

صندوق سرمایه‌گذاری مشترک عمان - هند

این یک صندوق سرمایه‌گذاری خصوصی است که توسط صندوق ذخیره دولتی دولت عمان و بزرگ‌ترین بانک هند، یعنی بانک مرکزی آن پشتیبانی می‌شود. این صندوق بر سرمایه‌گذاری در شرکت‌ها و بازار در بخش‌های گوناگون متمرکز است. برای نمونه عمان ۳ میلیارد دلار در بخش کود هند سرمایه‌گذاری کرده است که بخشی از کل سرمایه‌گذاری ۵.۷ میلیارد دلاری میان دو کشور است. ۵.۴ میلیارد دلار از این سرمایه‌گذاری از هند به عمان و ۳ میلیارد دلار از عمان به هند است. به‌طور کلی، سرمایه‌گذاری هند در عمان بر روی روابط پولی، سرمایه‌گذاری ریسک‌پذیر و سرمایه‌گذاری‌های سهام خصوصی در شرکت‌ها و بازار در هند متمرکز است. سرمایه‌گذاری هند در عمان در بخش‌های گوناگون گسترده شده است. در این‌جا برخی از بخش‌های این برنامه در عمان که سرمایه‌گذارهای هندی را جذب می‌کند، آورده شده است:

مناطق آزاد: شرکت‌های هندی به‌عنوان سرمایه‌گذاران پیشرو در مناطق آزاد صحار^۱ و صلاله^۲ عمان ظاهر شده‌اند (Oijif, 2021:5).

فناوری اطلاعات و خدمات دیجیتال: بخش‌های بزرگ بالقوه برای شرکت‌های هندی در عمان شامل فناوری اطلاعات، خدمات دیجیتال و آموزش است.

زیرساخت: دولت هند و عمان توافق کرده‌اند که روی بخش‌های گوناگون از جمله کشاورزی، فرودگاه‌ها، بندر دریایی، راه‌آهن، بیمارستان‌ها و برق با یکدیگر همکاری کنند (Moneylife, 2020:4).

¹. Sohar Free Zone

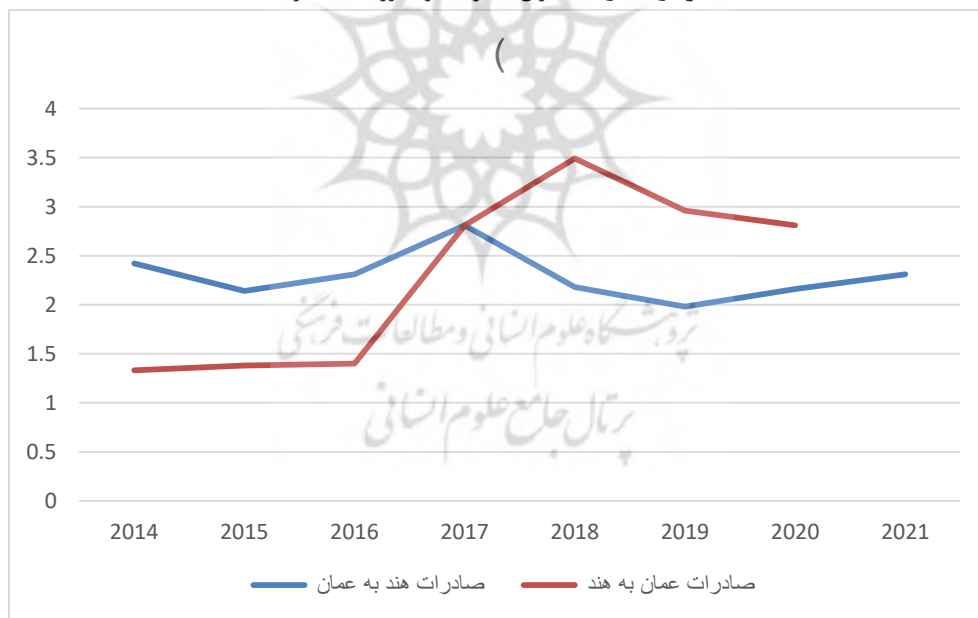
². Salalah Free Zone

جدول شماره ۱- میزان صادرات دو کشور به یکدیگر

سال	میزان صادرات هند به عمان (میلیارد دلار)	میزان صادرات عمان به هند (میلیارد دلار)
۲۰۱۴	۲.۴۲	۱.۳۳
۲۰۱۵	۲.۱۴	۱.۳۸
۲۰۱۶	۲.۳۱	۱.۴
۲۰۱۷	۲.۸۱	۲.۸۱
۲۰۱۸	۲.۱۸	۳.۴۹
۲۰۱۹	۱.۹۸	۲.۹۶
۲۰۲۰	۲.۱۶	۲.۸۱
۲۰۲۱	۲.۳۱	۵.۱۸

منبع: (www.OEC.com)

نمودار شماره ۲: میزان صادرات دو کشور به یکدیگر

منبع: نگارندگان

نتیجه گیری

هچنان که در یک جهان در حال گذار از دوران تک قطبی به چندقطبی، شاهدیم که روابط کشورها وارد شکلی تازه شده است؛ کشورهای چون هند و عمان نیز با درپیش گرفتن دیپلماسی اقتصادی به- عنوان یک رهیافت عملی برآمده از جهانی شدن اقتصاد، توانسته اند روابط دوجانبه خود را به سطحی بالاتر ارتقا دهند. اهمیت ارتباط این دو ساختار سیاسی با یکدیگر در ابعاد گوناگون از جمله تاریخی، فرهنگی، اقتصادی و نظامی طنین انداز شده است.

سلطان نشین عمان در نظم نوین منطقه ای غرب آسیا، با درپیش گرفتن نقش میانجی گرایانه، در راستای حفظ ثبات منطقه ای کوشش می کند. همین امر سبب می شود در سایه سیاست همسایگی، روابط روبه رشد و فزاینده ای را با هند تجربه کند. هند نیز برای گسترش همکاری های اقتصادی با این کشور می کوشد. هندی ها به خوبی درک کرده اند که دهه پیشرو در منطقه خلیج فارس نیاز رو به گسترشی به ائتلاف های اقتصادی دارد. از این رو با حضور در این منطقه، عمان را به عنوان یک شریک جامع الابعاد برای خود برگزیده اند. در سال های اخیر، عمانی ها با درپیش گرفتن سیاست خارجی توسعه گرایانه به یک جایگاه فرامنطقه ای می اندیشند که این مهم می تواند با قرار گرفتن عمان به وسیله ائتلاف های اقتصادی اش با هند به عنوان یک قدرت نوپدید در سایه بریکس، با چین در سایه سازمان همکاری شانگهای و با روسیه در سایه همکاری های منطقه ای رخ دهد. از سوی دیگر، سرمایه گذاری گسترده هند در منطقه خلیج فارس را می توان نشانگر ابعاد اقتصادی و سیاسی برنامه هند در این منطقه دانست. چرا که هند برای تبدیل شدن به یک قدرت اقتصادی قابل رقابت با چین، نیاز مبرمی به ساخت اقتصاد سیاسی خود دارد که این امر با چالش قابل توجه انرژی همراه است. از این رو هند کوشش می کند تا با استفاده از عمان و در نگاهی کلان تر، خلیج فارس، این چالش را به یک فرصت تبدیل کند.

با این حال، رابطه هند و عمان می تواند سطح کاهنده را نیز تجربه کند و این بدان معناست که عمان در سال ۲۰۲۱ که کشورهای عربی در کوشش برای رسیدن به صلح آبراهام بودند، به عنوان سومین کشور عربی به این صلح نیبوست و همواره در پی آرمان فلسطین مستقل کوشش کرده است. اما در برابر، با روی کار آمدن جریان راست گرا در هند به رهبری مودی و در اسرائیل به رهبری نتانیاهو، این امر دور از انتظار نیست که رژیم اسرائیل برای زیر فشار گذاشتن عمان برای پذیرش صلح در آینده نزدیک و کاهش سطح روابطش با ایران، در سیر روابط هند و عمان مانع تراشی کند. کنار گذاشته شدن عمان از کلان پروژه راهگذر هند - شبه جزیره عرب - مدیترانه که در تابستان ۱۴۰۲ با

تبلیغات زیاد به امضای طرفین رسید، خود گویای نقش اسرائیل برای انزوای منطقه‌ای عمان است که می‌تواند در روابط میان هند و عمان نیز تأثیرگذار باشد. با این همه، آغاز جنگی تازه در فلسطین اشغالی از مهرماه ۱۴۰۲ نشان داد که این راهگذر تا چه اندازه شکننده و به‌دوراز واقعیت‌های موجود در منطقه غرب آسیا طراحی شده است و می‌توان انتظار داشت که هند بار دیگر به تداوم همکاری‌هایش با عمان در ابعاد گوناگون بپردازد.

در یک نگاه آینده محور، ارتباط این دو کشور را می‌توان به‌عنوان موازنه قوا و یکسان‌سازی قدرت هند با کشورهای همچون ایالات متحده آمریکا، چین و روسیه دانست. با توجه به حضور فعالانه هند در شکل‌دهی به نظم نوین بین‌المللی و همچنین عضویت این کشور در گروه بریکس، می‌توان این انتظار را داشت که هند با همکاری روسیه و چین بتواند با اجرای پول مشترک بریکس، به حذف دلار در روابط اقتصادی خود با کشورهای منطقه خلیج فارس برسد. بیش از یک دهه است که دیپلماسی‌های نوینی همچون دیپلماسی دیجیتال در دستور کار دولت‌ها قرار گرفته است. دولت هند نیز با توجه به مواردی که مطرح شد، خود را با این مهم هماهنگ کرده و در ارتباطات خود با دیگر کشورها برای افزایش رقابت با دلار و حذف آن از سطح جهانی کوشش می‌کند. این امر می‌تواند در آینده روابط هند و عمان، مولفه تأثیرگذاری به شمار آید.

در رویکردی دیگر، ما در نظم نوین منطقه‌ای شاهد ائتلاف‌های سیاسی با اهداف اقتصادی هستیم که یکی از جدیدترین آن‌ها ائتلاف «ای ۲ یو ۲»^۱ موسوم به کواد خاورمیانه است. این ائتلاف متشکل از اسرائیل، هند، ایالات متحده و امارات متحده عربی می‌باشد. یکی از مهم‌ترین اهداف این ائتلاف را می‌توان تعریف شبکه راه‌آهن میان کشورهای خلیج فارس و بازیگران عرب منطقه دانست که این امر سبب می‌شود هند از راه مسیرهای دریایی از بنادر مجاور به این گروه از کشورها متصل شود. در این زمینه، با توجه به روابط رو به گسترش هند و عمان، دو نکته در خور توجه است. نخست آنکه سیاست بی‌طرفانه عمان آیا امکان پیوستن این کشور به این ائتلاف را فراهم می‌آورد که با توجه به حضور اسرائیل کمی سخت و یا شاید بعید به نظر برسد. در نگاه دیگر این پرسش مطرح است که آیا عمان به هند این اجازه را می‌دهد تا هند با استفاده از بنادر این کشور بتواند جایگاه خود در این ائتلاف را تسهیل کند یا خیر. در پاسخ، به نظر می‌رسد که با توجه به روند روابط سیاسی و اقتصادی دو کشور، این امر امکان‌پذیر است.

^۱. I2U2 Coalition

در پایان باید اشاره کرد که عمان بنا به ضرورت ژئوپلیتیک خود وارد دیپلماسی اقتصادی متقابل با دیگر کشورها از جمله هند شده است که می‌توان آن‌ها را به شکل پایدار کردن تراز تجاری خود در دوران پساکرونا، کاهش کسری بودجه در راستای فعالیت‌های عمرانی، چرخش سیاست خارجی از غرب به شرق و سرانجام کوشش برای کاهش پیامدهای بحران اوکراین و روسیه بر بازار انرژی مطرح کرد. از این رو، به دلیل سیاست همسایگی، هند گزینه مناسبی برای بازرگانی و همکاری با عمان بوده است. با توجه به مواردی که بازگو شد، می‌توان نتیجه گرفت که دو کشور به یکدیگر در عصر کنونی برای برقراری ارتباط نیاز دارند و روابط آن‌ها پیوسته روند رو به گسترشی دارد.

منابع و مأخذ

فارسی:

- بیوک، محسن، اکرمی نیا، محمد (بهار ۱۴۰۰)، «تبیین نقش عوامل ژئوپلیتیکی در سیاست خارجی عمان» پژوهش‌های جغرافیای انسانی، دوره ۵۳، شماره ۱، ۲۸۳-۳۰۵
- پوررمضان، پرهام (۱۴۰۱)، «تحلیل تأثیرات توسعه کریدورهای ترانزیتی بر ارتقاء جایگاه دیپلماسی اقتصادی جمهوری اسلامی ایران (مطالعه موردی: کریدور جنوب به شمال)»، مطالعات اقتصاد سیاسی بین الملل، دوره ۵، شماره ۲، ۶۵۹-۶۸۷
- تیشه یار، ماندانا (۱۳۹۵)، سیاست و جامعه در هندوستان، تهران: موسسه ابرار معاصر تهران
- چالرز، جلال (۱۴۰۱) دیپلماسی اقتصادی و سیاستگذاری های خارجی، ترجمه پرهام پوررمضان و پرستش پوررمضان، تهران: اندیشکده روابط بین الملل.
- حافظ نیا، محمدرضا (۱۳۹۶) اصول و مفاهیم ژئوپلیتیک، تهران: پاپلی.
- حق شناس، محمد جواد (۱۳۹۳) دولت ملی در عصر جهانی شدن، تهران: پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی.
- دهقانی فیروزآبادی، جلال (۱۳۹۴) اصول و مبانی روابط بین الملل، تهران: سمت.
- شریف کاظمی، کاظم (۱۴۰۰) عمان، تهران: مرکز مطالعات سیاسی و بین المللی وزارت امور خارجه.
- قوام، عبدالعلی (۱۳۹۸) اصول سیاست خارجی و سیاست بین الملل، تهران: سمت.
- کوهن، ساموئل برنارد (۱۳۸۹) ژئوپلیتیک نظام جهانی، ترجمه عباس کاردان، تهران: ابرار معاصر تهران.
- مجتهدزاده، پیروز (۱۳۹۳)، جغرافیای سیاسی و سیاست جغرافیایی، تهران: سمت.
- مشیرزاده، حمیرا (۱۳۹۶)، تحول در نظریه‌های روابط بین الملل، تهران: سمت.
- میرحیدر، دره و میرحبیبی، فاطمه سادات (۱۳۹۶)، سیر اندیشه در جغرافیای سیاسی سنتی و مدرن، تهران: دانشگاه تهران.

انگلیسی:

- Chaipala, A. (2021) "Energy Development Initiatives of India and Thailand under BIMSTEC: Progress and Dynamics", **WIMAYA**, 2(01), 17-27.
<https://doi.org/10.33005/wimaya.v2i01.42>
- Chatterjee, C. (2020) **Economic Diplomacy and Foreign Policy-making**, London: Springer International Publishing. <https://doi.org/10.1007/978-3-030-49047-8>
- Kandamath, R. K. P. & Shivshankar Menon (2018) "Choices: Inside the Making of India's Foreign Policy", **Asian Affairs**, 49(1), 151-154.
<https://doi.org/10.1080/03068374.2018.1416024>
- Khanna, S. & P. Moorthy (2017) "Analysing India's Soft Power Functioning in the Twenty-first Century: Possibilities and Challenges", **India Quarterly**, 73(3), 292-311. <https://doi.org/10.1177/0974928417716224>
- Khurana, G. S. (2017) "India's Maritime Strategy: Context and Subtext", **Maritime Affairs**, 13(1), 14-26. <https://doi.org/10.1080/09733159.2017.1309747>
- Rana, K. S. (2004) "Economic Diplomacy in India: A Practitioner Perspective", **International Studies Perspectives**, 5(1), 66-70. <https://doi.org/10.1111/j.1528-3577.2004.00157.x>

یادداشت‌ها:

- برای دسترسی به آمار همکاری‌های دفاعی هند و عمان می‌توانید به این سایت‌ها مراجعه فرمایید:
- <https://iasbaba.com/2022/02/india-oman-defence-relations>
<https://indianexpress.com/article/india/india-oman-to-look-at-new-avenues-for-defence-industry-cooperation-775193>
<https://newsonair.com/2022/08/01/the-cementing-ties-of-india-oman-defence-relations>
<https://www.drishtiiias.com/daily-news-analysis/india-and-oman-programme-of-cooperation>
<https://newsonair.com/2022/08/01/the-cementing-ties-of-india-oman-defence-relation>
<https://mdeast.news/2022/07/31/>
- برای به دست آوردن آمارهای مرتبط با خط لوله هند و عمان به این سایت‌ها مراجعه فرمایید:
- http://www.ipcs.org/comm_select.php?articleNo=503
<https://www.oilandgasmiddleeast.com/news/uae-oman-india-5-billion-undersea-pipeline-proposed>
- برای به دست آوردن ابعاد همکاری‌های هند و عمان به این سایت‌ها مراجعه فرمایید:
- <https://www.clearias.com/india-oman-relations>
<https://oijif.com>
<https://www.aa.com.tr/fa/1060575>
<https://www.clearias.com/india-oman-relations>
- برای دسترسی به اطلاعات مربوط به ابزار قدرت نرم در سیاست خارجی مودی به این سایت‌ها مراجعه نمایید:
- <https://theloop.ecpr.eu/indias-soft-power-diplomacy-in-the-modi-era>
<https://indiafoundation.in/articles-and-commentaries/neighbourhood-policy-of-modi-government-challenges-and-opportunities>

<https://www.indiatimes.com/explainers/news/explained-indias-look-east-policy-606130.html>

برای دسترسی به اطلاعات مربوط به سیاست نگاه به شرق در سیاست خارجی مودی به این سایت مراجعه نمایید:

<https://shabiba.com/article/88007>

برای دسترسی به موقعیت جغرافیایی دو کشور هند و عمان بر طبق نقشه می‌توانید به سایت زیر مراجعه فرمایید:

<https://www.almsal.com/post/326108>

برای دسترسی به مفاهیم مرتبط با توسعه گرایی به شکل نوین در هند به این سایت مراجعه فرمایید:

[/https://www.epw.in/engage/article/charting-development-agenda-modi-new-indi](https://www.epw.in/engage/article/charting-development-agenda-modi-new-indi)

برای به دست آوردن اطلاعات درباره جامعه هندی منطقه خاورمیانه به این سایت مراجعه فرمایید:

[data/story-7b0wlf8zktev88oj2Or1CM.html#:~:text=The%20Indian%](https://data/story-7b0wlf8zktev88oj2Or1CM.html#:~:text=The%20Indian%20)

برای دسترسی به اطلاعاتی درباره سیاست خارجی هند در زمان مودی به این سایت مراجعه نمایید:

<https://foreignpolicy.com/2022/02/04/modi-india-china-pakistan-geopolitics>

برای دسترسی به اطلاعات درباره جایگاه سیاست همسایگی در سیاست خارجی مودی به این سایت مراجعه نمایید:

<https://carnegieendowment.org/2019/05/20/troubles-aplenty-foreign-policy-challenges-for-next-indian-government-pub-79161>

برای دسترسی به اطلاعات درباره دیپلماسی دیجیتال هند به این سایت مراجعه نمایید:

<https://economic.mfa.gov.ir/portal/newsview>

شرویشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی